

newsletter

Osmdesát pět let Jamese Buchanana

Robert Holman,
profesor vysoké školy ekonomické

Robert Holman:
Osmdesát pět let
Jamese Buchanana

Dušan Tříška:
Zážitky z konference
v KLDŘ

Václav Klaus:
Opulentnost
mezinárodních
konferencí

V letošním roce se dožívá 85 let americký nositel Nobelovy ceny za ekonomii James Buchanan, jenž rozšířil hranice ekonomické vědy do nové oblasti – do oblasti politického rozhodování. Význam Buchananova díla spočívá zejména v tom, že aplikoval východiska a analytické nástroje ekonomie na chování lidí v politickém procesu.

*Udělení Nobelovy ceny
zvýšilo zájem
ekonomů nejen
o Buchananovo dílo,
ale o teorii veřejné volby
úbec. Ta pak získala takové
uznání, že se stala součástí
hlavního proudu ekonomie
a vešla do učebnic.*

Zatímco dříve se ekonomie považovala za vědu o chování lidí na „ekonomických trzích“, Buchanan ji rozšířil i na „politické trhy“ a ukázal, že volič nebo politik je stejný „člověk ekonomický“ jako spotřebitel, výrobce nebo obchodník. Každý člověk sleduje primárně vlastní zájem a chová se racionálně – maximalizuje svůj užitek. Tím se Buchanan zasloužil o rozvoj nové oblasti ekonomické teorie – *teorie veřejné volby (public choice)*.

James Buchanan ukázal, že ekonomie je věda mnohem univerzálnější než jak si lidé dříve mysleli. Zároveň tím boural zažitě představy, že

politický proces je „něco jiného“ než tržní proces a že musí být zkoumán z jiných východisek a jinými metodami. V tom byl přínos Buchanana vpravdě revoluční.

Život a Nobelova cena

James McGill Buchanan se narodil v roce 1919 v Tennessee, kde vyrůstal a pracoval na rodinné farmě. Již v tomto prostředí si osvojil individualistické hodnoty a nedůvěru ke státu, který omezuje svobodu lidí vysokým zdaněním a regulacemi. Při formování svých politicky konzervativních a tržně liberálních názorů byl ovlivněn zejména evropskými mysliteli – filozofy Spinozou, Hobbesem a Humem a ekonomy Wicksellem a von Hayekem.

Doktorát získal na Univer-

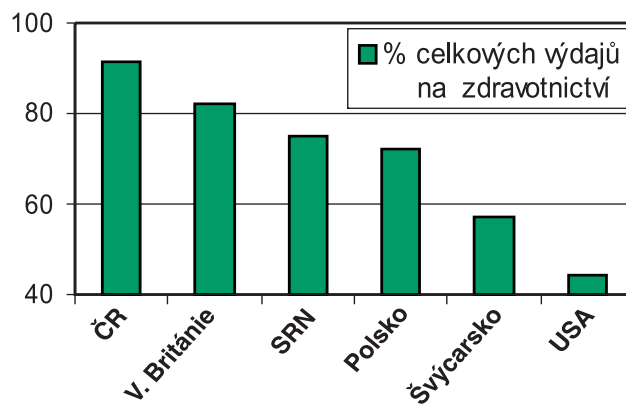
sity of Chicago. Pak působil na University of Virginia, kde se již intenzivně věnoval teorii veřejné volby. V 60. letech se začalo hovořit o *virginské škole* a Buchanan byl považován za její vůdčí osobnost. V roce 1969 společně s Gordonem Tullockem založili Center for Public Choice. Později přesídlil na nové působiště – George Mason University ve Virginii.

Zatímco dříve se ekonomie považovala za vědu o chování lidí na „ekonomických trzích“, Buchanan ji rozšířil i na „politické trhy“ a ukázal, že volič nebo politik je stejný „člověk ekonomický“ jako spotřebitel, výrobce nebo obchodník.

V roce 1986 byla Jamesu Buchananovi udělena Nobelova cena za užití ekonomické metodologie ke studiu politického chování. Pro ekonomickou veřejnost to bylo do značné míry překvapení, pro-

ŘÍJNOVÝ GRAF CEPU

Veřejné výdaje na zdravotnictví

Pramen: OECD, 2002

cep

CENTRUM

PRO EKONOMIKU A POLITIKU

Politických vězňů 10
110 00 Praha 1
Tel./fax: 222 192 406
e-mail: cep@cepin.cz
www.cepin.cz

CEP – Newsletter

Centra pro ekonomiku a politiku
Registrace MK ČR E 11024

tože Buchanan nepůsobil na nejznámějších univerzitách a nebyl reprezentantem tzv. hlavního proudu ekonomie. Toto udělení Nobelovy ceny každopádně zvýšilo zájem ekonomů nejen o Buchananovo dílo, ale o teorii veřejné volby vůbec. Ta pak získala takové uznání, že se stala součástí hlavního proudu ekonomie a vešla do učebnic.

Teorie veřejné volby

Buchanan byl zřejmě jediným představitelům školy veřejné volby, který rozvíjel nejen pozitivní ale i normativní analýzu politického chování. Pokud jde o *pozitivní analýzu*, ta je zaměřena na vysvětlení politického chování lidí – voličů, politiků a státních úředníků. Buchanan přistupoval k politice jako ke quasi-tržnímu procesu, kde jednotlivci sledující vlastní zájmy navzájem směřují (například volební hlasy za politické sliby) a maximalizují svůj užitek vážením nákladů a výnosů ze svého politického chování.

Snažil se ukázat, že zatímco rozhodování jednotlivců na trzích vede k efektivním výsledkům, v politickém procesu tomu tak být nemusí. Využil k tomu koncept *racionální neznalost voliče* – volič ví, že je zbytečné zjišťovat si informace o politickém procesu, protože jeho hlas je jen

malou kapkou v moři. Proto se voliči při výběru politických kandidátů nerozhodují odpovědně, ale mnohdy jen na základě emocionálních kritérií (tedy ne zcela racionálně).

Volič si uvědomuje blahodárný dopad zvýšení státních výdajů nebo snížení daní, protože je pociťuje ihned a bezprostředně, ale nevidí následné negativní dopady rostoucího vládního dluhu a inflace, protože se dostávají až později.

V 50. letech Buchanan pracoval *pozitivní teorii veřejných financí*. K tomu jej inspirovaly poznatky některých italských ekonomů z konce 19. století (např. A. Puvianiho) o *fiskální iluzi*: lidé si neuvědomují, že vládní dluh je ve své podstatě skrytým zdaněním. Pokud vláda financuje část svých výdajů dluhem, lidé nekladou růstu vládních výdajů takový odpor, jako kdyby byly financovány daněmi. Dluhové financování tak umožňuje snadnější fiskální expanzi státu.

Buchanan si uvědomoval nebezpečí keynesiánských doktrín pro expanzi státu, a proto proti nim tak ostře vystupoval.

V knize *Democracy in Deficit (1977)*, kterou Buchanan napsal společně s R. E. Wagnerem, oba autoři spojili teorii veřejných financí s teorií veřejné volby. Jedním z jejich východisek byla *krátkozrakost voliče*: volič si uvědomuje blahodárný dopad zvýšení státních výdajů nebo snížení daní, protože je pociťuje ihned a bezprostředně, ale nevidí následné negativní dopady rostoucího vládního dluhu a inflace, protože se dostávají až později. Politikové sledují vlastní zájmy (chtějí získávat hlasy), a proto využívají této krátkozrakosti voličů k tomu, že upřednostňují politiku zvyšující výdaje. Taková politika je u voličů úspěšná, a tak dochází k nezadržitelné expanzi vládních výdajů.

Individualistická teorie státu

Tato analýza politického chování vyvrcholila v knize *The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution (1980)*, kterou Buchanan napsal s G. Brennanem. Zde autoři prezentují stát jako *Leviathana* (bájnou příšeru), který bují a expanduje na úkor svobodných aktivit lidí. Tato představa státu ostře kontrastovala s tradičním názorem, že stát je instituce usilující o společenský

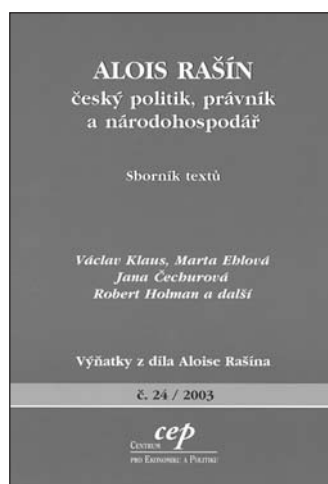
blahobyt a že politikové usilují o dobro občanů.

V Buchananově-Brennanově teorii neexistují „dobří“ a „špatní“ politikové, pouze politikové jakožto lidé usilující o své *vlastní* dobro, kteří racionálně maximalizují vlastní užitek – počet volebních hlasů. Ve skutečnosti je hlavním cílem státu, přesně řečeno politiků, kteří v jeho jménu jednají, nikoli maximalizace společenského blahobytu, ale maximalizace vládních příjmů, protože ta zvětšuje moc a výhody politiků a státních úředníků.

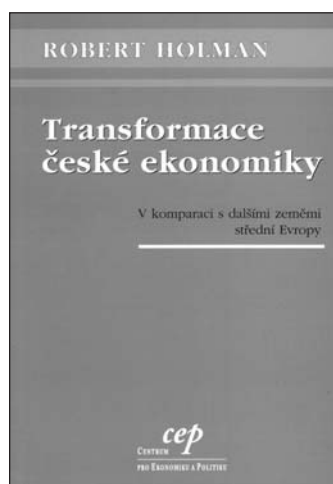
V Buchananově-Brennanově teorii neexistují „dobří“ a „špatní“ politikové, pouze politikové jakožto lidé usilující o své vlastní dobro, kteří racionálně maximalizují vlastní užitek – počet volebních hlasů.

Buchananovi přitom nejde o to, aby líčil politiky ve špatném světle, ale aby vysvětlil skutečné motivace jejich jednání. Ty jsou stejné, jako motivace každého jiného člověka – maximalizovat vlastní blahobyt. Představa vlády *Leviathana* pak zcela vyvrací východiska i závěry tradiční teorie státu i veřejných financí.

NABÍZÍME

Cena na dobírku: 89 Kč, 100 stran.

Cena na dobírku: 89 Kč, 106 stran.

Knihy „Transformace české ekonomiky“ profesora VŠE **Roberta Holmana** nabízí originální vhled do problematiky české transformace v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy. Po úvodní kapitole o socialistické ekonomice rozebírá autor strategie transformace a základní reformy – liberalizaci, stabilizaci a privatizaci. V další části knihy je zkoumán vztah nezaměstnanosti a inflace, běžný účet platební bilance a rozpočtová a měnová politika.

**objednávky na www.cepin.cz
tel. 222 192 406, e-mail: cep@cepin.cz**

Zatímco tradiční teorie veřejných financí se zabývá normativním problémem – jak má stát koncipovat veřejné výdaje a zdanění, aby přispíval ke společenskému blahobytu – Buchanan a Brennan přistupovali k veřejným financím jinak: zkoumali, jak se chovají politikové maximalizující vlastní užitek a jaký to má dopad na veřejné finance.

Jediný způsob, jak zkrotit „Leviathana“, může proběhnout na základě jednomyslného hlasování, tedy prostřednictvím ústavních zákonů.

Toto *individualistické pojetí státu* se zásadně odlišovalo od tradičního pojetí státu jakožto organické entity. Neexistuje „kolektivní racionalita“, subjekty racionálního rozhodování mohou být jen jednotlivci, nikdy ne skupiny. Rozhodovací mechanismy jsou pouze směna nebo hlasování. Tzv. kolektivní rozhodování je ve své podstatě individuální rozhodování, pouze probíhá na základě hlasování.

Ve své *normativní analýze* politického procesu se Buchanan soustředil na *pravidla* politického rozhodování (zejména na pravidla hlasování) a na zkoumání jejich efektivity.

Zájem o tuto problematiku u něho vzbudila tehdy neznámá (protože nepřeložená) práce švédského ekonoma Knutta Wicksella *Finanztheoretische Untersuchungen (1896)*, kterou Buchanan objevil během svých doktorských studií na Chicagské univerzitě. Wicksellova práce na něj udělala tak hluboký dojem, že ji sám přeložil jako *A New Principle of Just Taxation*, a dále pak rozvíjel Wicksellovu myšlenku, že efektivnost politického rozhodování ve veřejných financích vyžaduje použití pravidla *jednomyslného hlasování*.

Ve stati *The Pure Theory of Public Finance: A Suggested Approach (Journal of Political Economy, 57, 1949)* obhajoval princip zdanění (rovněž převzatý od Wicksella), podle kterého by měl být každý nový vládní výdaj předložen k hlasování společně s daní, ze které bude financován.

Kalkul konsensu

Spojení pozitivní a normativní analýzy státu pak vrcholí v knize *The Calculus of Consent (1962)*, kterou Buchanan napsal společně s Gordonem Tullockem. Zde je stát vysvětlován jako proces, který má dvě stádia: prekonstituční a postkonstituční.

V *prekonstitučním stádiu* vzniká stát z vůle jednotliv-

ců, kteří se rozhodli pozvednout se ze stádia anarchie do stádia právního řádu, protože si od toho slibují zvětšení svého blahobytu (je zde patrný vliv filosofů Spinozy, Hobbese a Huma). V tomto stádiu lidé volí *pravidla*, podle kterých pak budou jednat – přijímají *ústavu* jakožto „smlouvu“. Při této volbě pravidel má být uplatněno *jednomyslné hlasování*, protože lidé nevědí, jak se jejich situace bude vyvíjet „poté“. Buchanan zdůrazňuje, že lidé jsou schopni volit pouze pravidla, podle kterých se budou chovat, ale nejsou schopni volit výsledky, kterých budou dosahovat.

Individualistické pojetí státu se zásadně odlišovalo od tradičního pojetí státu jakožto organické entity.

V *postkonstitučním stádiu* se lidé chovají podle pravidel, které si zvolili v prekonstitučním stádiu. Politický proces může probíhat na základě většinového hlasování, ale efektivnost vyžaduje, aby lidé mohli i v politice směřovat. Obchodování s hlasy (log-rolling), které mnozí považují za neetické, je pro Buchanana směnným mechanismem, který zvyšuje

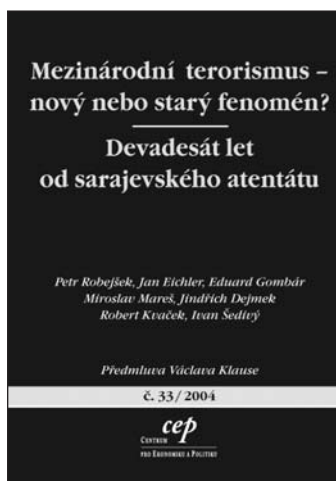
efektivnost v politickém procesu (ve smyslu Paretova optima). Zatímco tedy v prekonstitučním stádiu probíhá politický proces jako uzavírání smlouvy (přijímání ústavy), v postkonstitučním stádiu již politický proces probíhá jako směna na „politických trzích“ – politická rozhodnutí se přijímají většinovým hlasováním a obchoduje se s hlasy.

Závěr

Buchanan dospívá k závěru, že rozpinavost státu nemůže být zastavena v „obyčejném“ politickém procesu, kde se uplatňuje většinové hlasování a obchodování s hlasy. Jediný způsob, jak zkrotit „Leviathana“, může proběhnout na základě jednomyslného hlasování, tedy prostřednictvím ústavních zákonů.

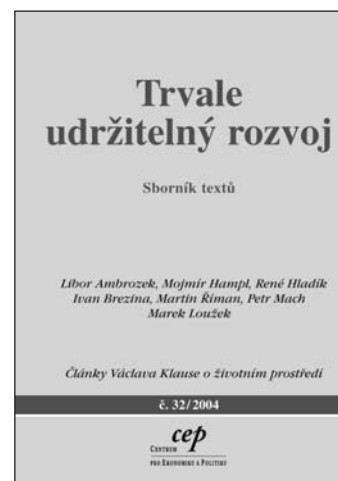
Proto Buchanan například navrhoval, aby byl přijat ústavní zákon o vyrovnaném státním rozpočtu nebo aby ústava bránila státu v inflačním znehodnocování peněz. I když odhalil politiku jako směnu a politiky jako maximalizátory vlastního užitku, i když psal o státu jako o Leviathanovi, neztratil James Buchanan důvěru v demokratické mechanismy, ani víru, že je možné mít dobrou ústavu. ■

NABÍZÍME

CEP nabízí sborník číslo 33/2004 „**Mezinárodní terorismus – Devadesát let od sarajevského atentátu**“, který shrnuje texty ze dvou seminářů konaných v roce 2004. Do sborníku přispěli **Petr Robejšek, Jan Eichler, Eduard Gombár, Miroslav Mareš, Jindřich Dejmeke, Robert Kvaček, Ivan Šedivý**. Editorem sborníku je **Marek Loužek**. Předmluvu ke sborníku napsal prezident **Václav Klaus**.

Cena na dobírku: 50 Kč, 90 stran.

CEP doporučuje sborník číslo 32/2004 „**Trvale udržitelný rozvoj**“, do něhož přispěli ministr životního prostředí **Libor Ambrozek**, ekonomové **Mojmír Hampl** a **René Hladík**, novinář **Ivan Brezina**, poslanec **Martin Říman**, dále **Petr Mach** a **Marek Loužek**. V příloze jsou přetištěny články **Václava Klause** o životním prostředí z let 2000–2002. Předmluvu ke sborníku napsal prezident republiky.

Cena na dobírku: 50 Kč, 100 stran.

**objednávky na www.cepin.cz
tel. 222 192 406, e-mail: cep@cepin.cz**

Zážitky z konference v KLDŘ

Dušan Tříska
CD-F

Cílem tohoto příspěvku není hodnocení Korejské lidově demokratické republiky („KLDŘ“). Spíše chceme využít dále uvedené příležitosti k připomenutí a snad i jisté reflexi naší nedávné zkušenosti. Příležitostí se stala cesta do KLDŘ na pozvání nadace Friedricha Neumanna (německé nadace spojované s liberální FDP), která tam uspořádala „Seminář o ekonomické reformě a rozvoji ekonomických vztahů mezi EU a KLDŘ“ (Pchjongjang, 31. srpna – 4. září 2004). Spolu-pořadatelé byly Evropská komise a Ministerstvo zahraničních věcí KLDŘ.

Seminář byl koncipován jako v zásadě dvoustranná diskuse mezi tzv. experty EU a zhruba padesáti korejskými účastníky, vesměs zástupci institucí typu Státní plánovací komise či Ekonomický (Prognostický) ústav. Těch expertů EU bylo formálně devět, fakticky ale jen čtyři – kromě autora ještě tři univerzitní profesori ze Stockholmu, Kodaně a Vídně, odborností ekonomové s jistou specializací na Dálný východ. Seminář dodala za EU potřebný statut zejména soustavná přítomnost velvyslanců Německa, Velké Británie, Holandska, Švédska a Polska, kteří se poctivě zúčastnili celého programu, například i exkurze do textilní továrny.

Seminář v Severní Koreji byl průlomový. Nejdůležitější je na něm asi právě to, že se vůbec uskutečnil. Naše reminiscence tedy může začít připomínkou podobně významného semináře „Micro-models“ (Liblice, 20.-24. března 1989), na kterém se čeští ekonomové (Zieleniec, Klaus, Tříska, Hlaváček, Dlouhý, Dědek, Mládek,) mohli po dlouhé době na domácí půdě sejit nejen se svými západními ko-

legy, ale i s Čecho-američany Vanekem a Svejnarem.

Signální hodnota seminářů

V Pchjongjangu se autor, vytrénovaný přísným drilem CEPu, omezil ve svém vystoupení na tato jednoduchá sdělení: 1. je zcela nemožné přenášet „transformační know-how“, či dokonce vyvážet a v zahraničí instalovat nové instituce, 2. pro československou cestu bylo naprosto zásadní rozlišit pojmy „reforma“ a „transformace“. Skutečnost, že reakce korejských účastníků na toto vystoupení byla nečekaně sympatická, je možná hlavním důvodem celkově optimistického dojmu autora z KLDŘ.

Seminář v Severní Koreji byl průlomový. Nejdůležitější je na něm asi právě to, že se vůbec uskutečnil.

Jakkoli se v dalším textu nevyhneme mnoha spekulacím, na tomto místě za tvrdá data považujeme následující: po prezentaci experta vždy následovala živá a nezpochybnitelně spontánní diskuse. Korejský moderátor si navíc vedl skvěle, například neváhal přerušit debatu expertů s tím, že nemají diskutovat mezi sebou, ale s domácím publikem.

Ani náznakem se nestalo, že by nějaký diskutující jen přečetl předem připravený a někde schválený text. V sebereflexi proto pokračujeme otázkou, zda vůbec a v jaké podobě by se něco takového mohlo odehrát u nás, v době normalizace – například v polovině 80. let. Někdy si prostě nedovedu přestavit, že by tehdy bylo někomu dovoleno, aby v Praze pod záštitou ministerstva zahraničních věcí šířil privatizační propagandu.

Míra izolace

V komparativní analýze s ČSFR pokračujeme asi tím nejjednodušším a pro KLDŘ momentálně možná nejbolestivějším – její izolací. Na Korejském poloostrově si každý snadno uvědomí, jak otevřená pořád zůstala ta naše normalizovaná ČSFR: Praha zůstala snadno dostupným a pořád atraktivním cílem našich zahraničních přátel, kdokoli se mohl velice snadno učit cizí jazyky, bez omezení jsme shlédli všechny zásadní filmy doby a v knihovně Ekonomického ústavu byly na regálech volně přístupné všechny jen trochu významné časopisy oboru. Naše izolace tedy mohla být odstraněna několika jakoby jednoduchými zákroky – zrušením výjezdních doložek, liberalizací kurzu měny apod. Stačí však připomenout *faktickou obtížnost* mnohých z těchto operací, abychom si snad o něco lépe uvědomili skutečný rozměr problémů, které řeší, či bude řešit KLDŘ.

To, že se KLDŘ nachází v bezprecedentní politické izolaci a že USA na ni uvalily obchodní embargo, je všeobecně známo. Zde si proto postavení KLDŘ dokumentujeme asi netriviálním faktem, že v zásadě jediným „věřejným“ dopravním spojením dvacetimilionové KLDŘ se zbytkem světa je linka státní letecké společnosti Air Koryo do Pekingu, a tyto lety se nekonají častěji než dvakrát týdně.

Optimismus se zde hledá poněkud obtížně, nicméně za jeden snad pozitivní faktor se pokusme považovat to, že západní Evropa má o uvedené část světa zjevný zájem, do prostoru mezi USA a KLDŘ neváhá významně vstoupit a s chutí pro tyto účely využije (v nejlepší slova smyslu) komparativních výhod svých nových postkomunistických členů.

Druhy socialismu a kapitalismu

Kdysi jsme se chlubil, že tak jako eskymák rozpozná padesát druhů sněhu, my roz-

lišíme i ty nejjemnější odstíny všelijakých socialismů. Rozdíl byl ten, že se naopak teprve musíme naučit rozlišovat mezi například taiwanským a kalifornským kapitalismem.

Návštěva KLDŘ nás ovšem usvědčí z domýšlivosti. I autor, který se skoro celý svůj dospělý život věnoval analýze socialistické společnosti, má totiž potíže se správným zařazením konceptu „juche“, jak místní variantu institucionálního uspořádání označil Kim Ir-sen ve svém památném projevu z roku 1955. Tento vážný analytický problém zde dokumentujeme i krátkým odkazem na návštěvu Číny, kde tentýž autor šířil transformační osvětu v roce 1996 a kde po celodenní cyklistické vyjížděce Pekingem prohlásil, že „pokud tohle je komunismus, tak my jsme doma měli něco jiného“.

*Na území KLDŘ
žádná cizí vojska nejsou
a dokonce se zdá, že existující
systém spíše vadí,
než prospívá Velkému bratru
na západě – Číně.*

Tyto poněkud anekdoticky popsané problémy s vymezováním společensko politických formací by nám mohly připomenout naše otázky z počátku 90. let o tom, kde se nacházíme a kam chceme dojet. Ohledně obou se rozpoutal lýtý boj, o němž si ani dnes nejsem jist, zda vůbec a jak skončil.

Jen těžko se tedy odvážíme obdobné otázky odpovídat za obyvatele KLDŘ. Pouze na té nejjobecnější úrovni se snad můžeme ptát, kam asi ty Korejce táhne jejich historie a kulturní základy. Pro zdůraznění tématu: jeden z expertů EU se mi světil s obavou, zda to severokorejské uspořádání věci třeba nakonec není srdci Korejců bližší, než co teď mají na jihu poloostrova.

Neboli: Vždy je třeba se ptát, kdo, kde, komu a zda vůbec potlačuje „přirozené tou-

hy“. Bezpečně víme pouze to, že ČSFR byla, na rozdíl od KLDLDR, okupovaná země, jejíž institucionální uspořádání bylo importováno z Východu a při životě udržováno kontingen-tem cizích armád. Na území KLDLDR však žádná cizí vojska nejsou a dokonce se zdá, že existující systém spíše vadí, než prospívá Velkému bratru na západě – Číně.

Navíc, dokud jsou „touhy“ potlačovány, o jejich skutečné podobě lze pouze spekulovat, protože ony se ve své skutečné podobě projevují vždy až v *reálném střetu zájmů* nově vznikajících seskupení zaměstnanců, podnikatelů, byrokratů, intelektuálů apod. Vzpomeňme, jak u nás mnohé překvapila rychlost, s níž se rozpadla ČSFR, a že mnozí rovněž nečekali dnešní příklon k té variantě tržní ekonomiky, kterou autor kdysi opatřil stručnou a jasnou nálepkou „rakousko-německý sociálně tržní pseudo-socialismus“.

Již jsme naznačili, jak obtížně se u nás hledá shoda ohledně naší minulosti, tj. ohledně výchozího bodu naší transformace. Jen málo se nám proto daří například po-

Na „mikro“ úrovni uvedeného problému se například rozpoutala debata o technickém vybavení, které bude potřebovat každý prodáváč rohlíků, má-li den co den rozhodovat, kolik bude ten který rohlík stát.

rovnat naši situaci s tím, odkud začínali naši nejbližší sousedé v Polsku a Maďarsku. Proto bychom se měli jen s největší opatrností pouštět do popisu dnešní situace KLDLDR a s ještě větším ostychem bychom měli přistupovat k případným návrhům jejího institucionálního uspořádání. Za sebe se ovšem pokusím odhadnout, že ten případný vývoj se bude více podobat tomu, čím dnes pro-

chází Čína, Vietnam, či střední asijské republiky bývalého SSSR, než transformaci, jak ji známe ze Střední Evropy.

Reforma versus transformace

V citovaném vystoupení jsem se pokusil korejskému publiku vysvětlit, že u nás jsme odlišili transformaci od obyčejných reforem tím, že v zásadě přes noc byl v zemi zaveden zcela jiný politický systém a v co nejkratším termínu byla provedena hromadná, masová privatizace. Vhodnost a srozumitelnost těchto výroků byly samozřejmě největší starostí autora – zejména za situace, kdy v KLDLDR se v uvedených souvislostech momentálně používá termín „modernizace“.

V nás ta korejská terminologie okamžitě evokuje tzv. vědecko technický rozvoj („VTR“) a například jistou Raisu Gorbačovovou, jejíž doktorská práce údajně byla právě na toto téma, a dále pak jedno federální ministerstvo

pro technický a investiční rozvoj, pro které byla „modernizace“ ekonomiky základní kompetencí. Pokud by se chtěl někdo pošklebovat, pak mu připomeneme, že ve výzkumných ústavech tohoto ministerstva se uvedeným tématem vážně zabývali někteří docela sympatičtí lidé, například pozdější ministr Josef Vavroušek.

Nebezpečí terminologického zmatku je v KLDLDR všudypřítomné, o čemž svědčí například i taková drobnost, že organizátoři nechali můj příspěvek přeložit v jižní i severní části poloostrova. Povzbuzující jsou pak zejména následné diskuse, ve kterých její korejské účastníci například prokázali jisté pochopení tématu tím, že si nedokázali představit, jak by podniky mohly tak najednou samy sobě určovat, co a za jaké ceny budou vyrábět.

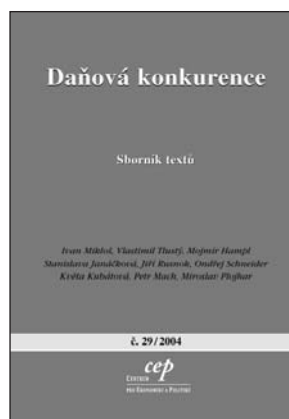
Protože jejich stále opakovanou otázkou bylo: „Kdo bude ty podniky kontrolovat?“,

NABÍZÍME

CEP nabízí sborník č. 25/2003 „Euro, statistika a deflace“, který shrnuje texty ze seminářů: „Přínosy a náklady zavedení eura“, „Omyly naší statistiky“ a „Deflace v ČR – záměr nebo nechtěné dítě?“. Do sborníku přispěli **Stanislava Janáčková, Jaromír Hurník, Miroslav Singer, Marie Bohatá, Jan Fischer, Richard Hindels, Miroslav Ševčík, Edvard Outrata, Petr Mach, Jan Mládek, Stanislav Šaroch, Vladimír Tomšík a Viktor Kotlán.** Předmluvu napsal **Marek Loužek.** Rozsah 118 stran.

Cena na dobírku: 89 Kč

CEP nabízí sborník č. 29/2004 „Daňová konkurence“, který shrnuje texty ze tří ekonomických seminářů: „Rovná daň na Slovensku“, „Fiskální opatření - reforma, nebo balíček?“ a „Daňová konkurence versus daňová harmonizace“. Do sborníku přispěli **Ivan Mikloš, Vlastimil Tlustý, Mojmir Hampl, Stanislava Janáčková, Jiří Rusnok, Ondřej Schneider, Květa Kubátová, Petr Mach a Miroslav Plojhar.** Editorem sborníku je **Marek Loužek.** Rozsah 88 stran.

Cena na dobírku: 89,- Kč.

CEP nabízí studii „**Vyčerpání zdrojů - skvěle prodejný mýtus**“ z pera známého českého ekonoma **Mojmíra Hampla.** Kniha se zabývá vztahem ekonomie a přírodních zdrojů, zkoumá skeptické názory o vyčerpání zdrojů a dokazuje jejich mylnost. Malthusianství a ekologismus jsou podle autora spojené nádoby. Na konceptu „prověřených zásob“ a podceňování růstu poznání Hampl ukazuje, proč vyčerpání nemusí děsit. K publikaci napsal předmluvu **Václav Klaus.** Kniha je součástí předplatného na rok 2004.

Cena na dobírku: 89 Kč, 68 stran.

objednávky na www.cepin.cz • tel. 222 192 406, e-mail: cepin@iol.cz

možná bychom měli i našim čtenářům vysvětlit, že tento zcela zásadní transformační problém jsme na jaře 1990 řešili i my. Na jedné straně jsme celkem dobře rozuměli tomu, co říká ekonomická teorie o cenách a trhu, na druhé straně jsme měli jen malou možnost se odněkud cokoli dozvědět o transformační liberalizaci cen. Výroky ekonomické vědy se týkají obecných procesů a my jsme byli konfrontováni s procesem jedinečným, který navíc do té doby nikdo nikde neprovedl – neměl k tomu totiž žádnou příležitost. Především tato neotestovaná jedinečnost nás vedla k otázkám, jak to všechno fakticky proběhne.

Na „mikro“ úrovni uvedeného problému se například rozpoutala debata o technickém vybavení, které bude potřebovat každý prodáváč rohlíků, má-li den co den rozhodovat, kolik bude ten který rohlík stát. Korejské posluchače zaujalo, že tehdy jsme čelili i takovým návrhům, aby těmi technickými pomůckami naše samoobsluhy vybavil ten, kdo si liberalizaci vymyslel, tj. stát.

Na „makro“ úrovni se pak naše otázky samozřejmě týkaly inflace; jak jsme se zatajeným dechem každý den sledovali postup cenové hladiny.

Mnoha obavám korejských účastníků semináře je tedy možné velice dobře rozumět, a to bez ohledu na to, zda jejich případnou zdrženlivost (právem, či neprávem) nakonec odkážeme do světa vysoké politiky a jaderného vyzbrojování. Zpráva, kterou jsem například ohledně cenové liberalizace předal, se tedy *de facto* omezila na konstatování, že se její průběh u nás z počátku 90. let nakonec stal kolosálním triumfem ekonomické vědy. Inflace se zastavila v zásadě tam, jak bylo vypočítáno, k cenové rovnováze došlo téměř na den, jak jsme předpokládali a ti prodáváci si s výměnami cenovnek také poradili – dodnes vlastně ani nevíme jak.

Opět se tedy prokázalo, že ekonomická teorie je jen jedna, tj. že platí pro všechny in-

stitucionální systémy a že dokonale funguje i na procesy transformace těchto systémů. Obecné ekonomické poučky tedy jistě platí i v podmínkách KLCDR – dnešních i těch případně budoucích. Poctivě jsem tedy své posluchače informoval, že i u nás byli tzv. učebnicoví ekonomové obviňováni z neznalosti reality, podnikové praxe. Toto technicistní uvažování sociálních inženýrů nejrůznějšího původu bylo poraženo už jen proto, že samotná cenová liberalizace přeměnila na bezcennou přítěž valnou část dovedností získaných v dřívějších, dodavatelsko - odběratelsko - chozrasčotních podmínkách.

Ekonomická teorie je jen jedna, tj. že platí pro všechny institucionální systémy a dokonale funguje i na procesy transformace těchto systémů.

Blok reformě transformačních úvah nicméně nezakládáme touto ódou na učebnice ekonomie, ale poněkud blíže ekonomickému provozu – informací o exkurzi na stavenišť (zatím to nic víc není) tzv. zvláštní ekonomické zóny, poblíž hraničního města Kaesong. Autor tam totiž opět dostal příležitost západní kolegy poučovat, a to takto: 1. to, co se zde za státní peníze staví, je jim dobře známá „průmyslová zóna“, ovšem obohacená tím, že na ní bude platit zvláštní právní režim, 2. podstatou tohoto režimu jsou výjimky od obecně platných pravidel a tedy *de facto* cílevědomě budovaný administrativní monopol, 3. takto budovaný ekonomický nesmysl je asi nutným vývojovým stadiem příslušného ekonomického systému, 4. v normalizované ČSFR jsme též měli takovou zvláštní zónu – tehdejší pionýři podnikání ze Slušovic byli ovšem po listopadu 1989 označeni prezidentem Havlem za nepřátele lidu.

Sjednocení versus rozpad státu

Na vlastní kůži jsme zažili, že průvodním znakem, či dokonce součástí změny společenského systému může být i dezintegrace státu. Zde nicméně začneme právě opačným procesem, neboť význam tématu sjednocení je pro KLCDR mimořádný. Dokládá to kromě jiného i pomník, který zde postavili podpisu (!), a to právě tomu podpisu, jímž Kim Ir-sen opatřil dne 7.7.1994 své poslední úvahy o jednotné Koreji.

Není bez zajímavosti, že poslední varianty integrace státních útvarů představují právě tranzitivní země – Vietnam, NDR a Čína. Z nich nás nejspíš zaujme především NDR: jednak jsme měli možnost poměrně zblízka sledovat její transformační strategii, jednak by se některým pozorovatelům třeba mohlo zdát, že právě tato strategie je pro KLCDR inspirativní.

Protože všichni tušíme, jak bouřlivá diskuse by se nyní mohla na toto integrační téma rozpoutat, přenecháme ji jiným a krátkou poznámku věnujeme transformační dezintegraci – například otázce, zda rozpad ČSFR tu naši transformaci ztížil, či naopak zjednodušil. Právě do této debaty jsem přispěl upozorněním na často překvapivě silnou podporu, které se ze Slovenska dostalo Klausově federální ekonomické politice. Nejen Vladimír Mečiar, ale i tehdejší ministři Kováč a Húska například bezvýhradně podpořili náš kupónový privatizační projekt. Z jejich strany to byla asi jen intuice, ale to nic nemění na tom, že tyto politici takto pomohli mimo jiné odstranit, či alespoň zmírnit problémy s dělením majetku mezi následnické státy.

Před KLCDR leží obdobná otázka, zda, či za jakých okolností může být její integrační problém pro další rozvoj překážkou, či hnací silou.

Před KLCDR leží obdobná otázka, zda, či za jakých okolností může být její integrační problém pro další rozvoj překážkou, či hnací silou.

Místo závěru

Hledali jsme odlišnost a podobnost mezi dnešní KLCDR a naší situací před patnácti lety. Na první pohled jsme mohli říci, že místo dobře známého reálného socialismu tam vládne nám zcela neznámé „juče“, země není

okupována cizí armádou a připouštějí tam veřejné projevy fundamentalistických privatizátorů. Naopak, až po jistém přemýšlení lze dovést, že původní šok z toho, jak vám na letišti odeberou (a při odletu vrátí) mobilní telefon, je jen nepochopením skutečnosti, že u nás se tak nedělo asi jen proto, že mobily tenkrát ještě neexistovaly.

Je ironií osudu, že autor, který o fenoménu zahraničních poradců napsal leccos posměšného, se nyní jako jeden z nich pohyboval po KLCDR. Snad jej omlouvá, že všechny před sebou včas a nahlas varoval. Naopak k tíži je mu následující: 1. Ne protestoval, když jeho kolegové Korejcům navrhovali známý nesmysl, aby ještě před transformací vybudovali fungující právní řád, tj. nekřičel po sále, že fungující stát může být až výsledkem transformace, nikoli jejím předpokladem. 2. Neozval se, ani když se seminář začal zabývat kvalitou manažerů a možnostmi, které EU nabízí pro jejich školení (stejně bylo nakonec oznámeno, že podmínkou účasti je dokonalá angličtina, kterou v KLCDR samozřejmě nikdo neumí). 3. Jen chabě upozornil kolegu, který se nad „něčím“ rozhořčoval, že je to právě existence těchto nemilých jevů, která je důvodem naší návštěvy, že nebyť jich, nikdo by nám žádnou letenku přes polovinu zeměkoule nejspíš nezaplátil.

V KLCDR zavedli kult osobnosti. Již samotný fakt, že všichni všude nosí odznaky Velkého Vůdce, vyvolává mnohé závažné otázky. Nejdůležitější z nich je: jak silný je režim ve skutečnosti? Domnívám se že naše zkušenost je v této věci následující: 1. uvedenou otázku si kladou všichni – bez rozdílu, zda jsou momentálními zastánci, či odpůrci existujícího uspořádání, 2. u nás jsme ještě 17. listopadu 1989 odpoledne nikdo neměl sebemenší tušení, že ten náš komunismus se již rozvalil a že za týden za dva budeme s naprostou samozřejmostí sledovat, jak členové KSC hromadně zahazují své legitimace.

ZPRÁVY ZE SEMINÁŘŮ

Sedmdesát pět let od Černého čtvrtku

Ve čtvrtek 16. září 2004 uspořádalo Centrum pro ekonomiku a politiku seminář na téma „Velká hospodářská krize. 75 let od Černého čtvrtku“. Na panelu, který moderoval **Petr Mach**, vystoupili profesor Robert Holman z Vysoké školy ekonomické, analytik Pavel Kohout z PPF, profesor Milan Sojka z Fakulty sociálních věd UK a profesor František Vencovský z Vysoké školy ekonomické.

Profesor **Robert Holman** v úvodu zdůraznil, že Velká deprese přinesla dalekosáhlé změny v ekonomickém a politickém myšlení. Mladá generace ekonomů po druhé světové válce uvěřila Keynesově „Obecné teorii“ jako univer-

zálnímu léku na hospodářské neuduhy. Ve skutečnosti šlo podle Holmana o vážnou poruchu měnového systému, selhala americká centrální banka ve své funkci věřitele poslední instance.

Analytik **Pavel Kohout** se zaměřil na mechanismus a průběh Velké hospodářské krize. Za její příčiny označil úvěrový boom 20. let, burzovní krach 1929, dogmatické trvání na zlatém standardu, neexistující risk management v bankách a chybějící povinné pojištění vkladů. Žádný z těchto faktorů by sám o sobě velkou krizi nezpůsobil, společně však působily jako traskavá směs.

Profesor **Milan Sojka** ozna-

čil za systémový faktor vzniku deprese vnitřní nestabilitu kapitalistického systému. Vystoupení věnoval výkladu velké deprese postkeynesiánce Hymana Minskiho. Krizi rozpoutala splasklá bublina ultraspekulativního financování. Lékem podle Sojky je celosvětová keynesiánská politika, včetně důchodové politiky jako součásti makroekonomických politik vlád.

Profesor **František Vencovský** připomněl rozdílné názory českých ekonomů na hospodářskou depresi 30. let. Světová krize byla především krizí měnovou, deflační. Řečník kritizoval reparační politiku vítězných mocností po první světové válce, která zvy-

šovala poptávku po zlatě a způsobila přesuny v držbě zlata. Jediným řešením v ČSR nakonec bylo snížit kupní sílu koruny a devalvace.

V diskusi Robert Holman polemizoval s tím, že zlatý standard byl příčinou deprese, neboť existoval po celé 19. století i bez podobně velké krize. Pavel Kohout vyslovil hypotézu, že dnes ke zvládnutí krizí pomáhá lepší risk management. Milan Sojka prohlásil, že nevěří ve velký krach v blízké podobě i přes vysoké ceny ropy. Na otázku, zda je reálný návrat ke zlatému standardu, odpověděl František Vencovský, že nikoli, protože cena zlata dnes kolísá ještě více než před sto lety. ML

Zahraniční investice – zázračný lék?

V pondělí dne 4. října 2004 uspořádalo Centrum pro ekonomiku a politiku seminář na téma „Zahraniční investice – zázračný lék?“. Na panelu, který aktivně moderoval prezident Václav Klaus, vystoupili místopředseda vlády pro ekonomiku Martin Jahn, hlavní ekonom Komerční banky Kamil Janáček a hlavní ekonom Newton Holding Vladimír Tomšík. Akce se těšila velké účasti odborné i laické veřejnosti.

Místopředseda vlády pro ekonomiku **Martin Jahn** zdůraznil přínosy zahraničních investic: pomáhají podle něj zvyšovat produktivitu práce a zapojovat domácí subjekty do globálního trhu. Bariéry přílivu kapitálu řečník vidí v nasycenosti českého trhu, korupci a byrokracií. K rizikům zahraničních investic podle něj patří rostoucí podíl a vliv cizích firem, nízký podíl high-tech a repatriace zisků do zahraničí.

Hlavní ekonom Komerční banky **Kamil Janáček** zkoumal vliv zahraničních investic na trh práce. Konveční tvrzení o pozitivním vlivu zahraničních investorů na zaměst-

nanost je podle něj chiméra. Z plejády faktorů, které přiměly zahraniční firmy k investicím v ČR, jsou podle něj investiční pobídky až na desátém či dalším místě. Státní prostředky by bylo lépe vynakládat na infrastrukturu, nikoli na daňovou distorzi v podobě pobídek.

Hlavní ekonom Newton Holding **Vladimír Tomšík** rozebral čtyři mýty o zahraničních investicích: mýtus o nedluhovém financování, mýtus o stabilním zdroji financování, mýtus o pozitivním dopadu na platební bilanci a mýtus o bezpečnosti. Výplata dividend zahraničním vlastníkům podle něj v budoucnu znamená tlak na znehodnocení koruny. Ačkoli jsou zahraniční investice nepostradatelné pro český zpracovatelský průmysl, přináší i rizika.

Prezident **Václav Klaus** zdůraznil, že zahraniční investice přináší vedle přínosů i evidentní náklady. Varoval před mzdovou nákazou v české ekonomice a upozornil na vysokou dovozní náročnost českého exportu a vytlačování na trhu práce. Zvýšení přímých zahraničních inves-

tic po roce 1997 bylo podle něj způsobeno větší privatisační aktivitou, k níž přispělo zlevnění koruny pro cizí investory.

V diskusi vysvětlil Miroslav Singer, že přímé zahraniční investice tečou do odvětví, kde je vysoká produktivita, takže korelace mezi zahraničním vlastnictvím a produktivitou je zkreslená. Jiří Rusnok varoval před demonizováním zahraničních investorů a vytrháváním problému z historického kontextu. Dušan Tříška polemizoval s investičními pobídkami a odmítl argument, že tato podpora je pro všechny. ML

V závěru Martin Jahn připomněl, že zahraniční investice u nás vytvořily i nové sektory, např. vývoz počítačové techniky. Návrh investičních pobídek odhadl na sedm až osm let. Podle Kamila Janáčka vlastníci českého kapitálu na pobídky nedosáhnou. Vzhledem k vytlačování nejsou zahraniční investice jen tvůrci, ale i „zabíjáci“ pracovních míst. Vladimír Tomšík dodal, že země s největším přílivem kapitálu na HDP – Estonsko, Hongkong a Irsko 80. let – neměly žádné investiční pobídky. ML

PŘEDPLATNÉ
CEPU

Nejjednodušší způsob, jak za výhodnou cenu dostávat pravidelně Newsletter, sborníky CEPu a pozvánky na semináře

B L I Ž Š Í I N F O R M A C E N A :

www.cep.in.cz
tel. 222 192 406

OPULENTNOST MEZINÁRODNÍCH KONFERENCÍ

Václav Klaus

Za rok se dostanu zhruba desetkrát na nějakou mezinárodní konferenci a jedním z módních témat, která se tam probírají, je chudoba ve světě. Na počátku září tomu v italské Villa d'Este u Lago di Como nebylo jinak. A jiné nebylo ani to, že z toho na člověka padá smutek.

Ekonomové vědí, že chudoba, ekonomická nevyspělost, nízká produktivita a nedostatečná tvorba bohatství jsou přirozené, chcete-li původní stavy lidské společnosti, zatímco jejich opak – bohatství, vyspělost, vysoká produktivita – jsou výjimkou, která nastane jen tehdy, jsou-li splněny určité předpoklady: jsou-li vytvořeny podmínky pro rozvinutou směnu zboží, existuje-li jasně definované vlastnictví, existuje-li vymahatelnost smluv, neurčuje-li vztahy lidí (tržní vztahy) a ceny, za které se tyto vztahy realizují, faraón, císař, král, prezident nebo ministr plánování či průmyslu, ale právě ona neviditelná ruka trhu. Máme – bohužel mylný – pocit, že toto všechno bankrot komunismu vysvětlil snad všem více než dostatečně.

Přesně s odstupem jednoho týdne jsem jel motorovým člunem po jezeře Lago di Como v severní Itálii a po jezeře Issyk-Kul v Kyrgyzstánu. Obě jezera jsou stejně krásná, ale rozdíl v tom, jak byla lidmi krajina kolem nich po staletí či tisíciletí obhospodařována a jaké tam převládaly společenské pořádky, je obrovský. Opakuji, že jsem si vždycky myslel, že všichni vědí, proč tento rozdíl vznikl.

Některí lidé to ale nevědí. Známy ekolog, profesor Stanfordské univerzity, Paul Ehrlich říkal v září 2004 u prvního z těchto jezer, že „jednou z hlavních příčin mezery mezi bohatými a chudými zeměmi je příčina environmentální – nerovné geografické roz-

dělení klíčových přírodních zdrojů“. Dodává sice, že „různé kulturní [nevím, proč dává slovo kulturní do uvozovek] faktory následně tyto rozdíly ještě zesílily“, ale za klíčové považují jeho slovo „následně“. Tato záměna příčiny a následku je téměř fascinující a člověku se nechce věřit, že to někdo tak inteligentní a vzdělaný takto vidí. Že nevidí příčiny rozdílů své Kalifornie a Nového Mexika oproti Mexiku, resp. že tento rozdíl vysvětluje pomocí nerovného rozdělení přírodních zdrojů.

Tato mezera v bohatství podle něho navíc „umožňuje bohatým zemím zdroje špatně využívat“, resp. nadužívat. Jejich spotřeba je z velké části plýtváním a poškozováním přírody. „Lidstvo proto čelí možnému kolapsu globální civilizace“ a proto by lidé měli poslouchat osvícenou skupinu, vědce, „kteří vědí velmi dobře, co by se mělo stát východiskem společně organizovaných aktivit“: pod egidou OSN by se měl u příležitosti nového tisíciletí připravit dokument s názvem „Vyhodnocení lidského chování“. Toto říká stanfordský profesor, toto poslouchá 300 lidí z celého světa a hned potom si dá oběd, jehož rozsah (klasické plýtvání!) a cena – v součtu – jsou skutečně jen pro bohaté.

Známy izraelský, v mnohém sympatický a za velmi moudrého považovaný politik Šimon Peres měl u stejného jezera projev s názvem „Silní závisí na chudobě a rozvoji slabých“. To nemohu číst jinak, než že je podle Perese ekonomický rozvoj „hrou s nulovou výhrou“, že jeden získává jen a jedině na úkor druhého. I to je v zásadním rozporu nejen s elementárními poznatky ekonomické vědy, ale i s lidskou zkušeností.

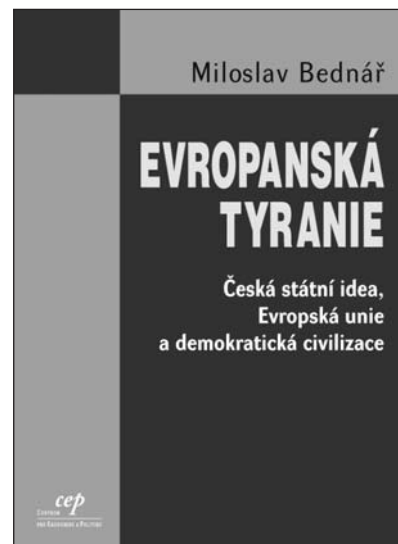
Stejným nebezpečným směrem míří jeho teze, že „chudoba je výsledkem lidského opomenutí“, což nemohu chápat jinak, než že někdo silný něco opomíjí, resp. že se někdo o někoho nestará.

Už jsem si zvykl na prázdné fráze některých (dodal bych, že převážně levicových) politiků o informační společnosti a o znalostní ekonomice (všimněme si: před nedávnem bylo sloganem všech těchto progresivistů „nová ekonomika!“, kteří zcela programově opomíjejí to, co je pro fungující ekonomiku skutečně podstatné – vlastnické vztahy, trhem utvářené ceny a liberální právní řád, ale zaútočit na vlastnictví tak, jak to dělá Šimon Peres je zcela originální: „Člověk, který žije na své půdě [nebo snad ze své půdy, anglický originál „by his land“], žije v minulosti“. Naopak ti, kteří „žijí silou svého rozumu, žijí budoucností“.

A z toho plyne jeho originální výzva: chudobu překonáme, když budeme žít rozumem! On z toho navíc dovozuje, že chudoba je mobilní (!), že bude přicházet do Evropy (!), že neevropané díky tomu obsadí Evropu a že tam přinesou jinou kulturu, filosofii a jiné náboženství. To si vynutí změnu mezinárodních institucí a „OSN se musí stát centrem rovných ekonomických možností a musí přestat být tržištěm boje o politickou moc“.

Tyto názory jsou natolik absurdní, že si možná někdo řekne, že je zbytečné je komentovat. Ale já si to nemyslím. Vyslovují je mezinárodní celebrity, poslouchají je (nebo se tak aspoň tváří) jiné celebrity a dokonce je jim zdvořile tleskáno. To je mimořádně varovné. Amatéri o fyzice nemluví, o ekonomii a společenských vědách si troufá mluvit kde kdo. Já se toho velmi bojím.

NABÍZÍME

CEP nabízí knihu filozofa **Miloslava Bednáře** „Evropanská tyranie“. Kniha, k níž napsal předmluvu **Jan Zahradil**, nese podtitul „Česká státní idea, Evropská unie a demokratická civilizace“. Je souborem autorových publikovaných i nepublikovaných statí, jež napsal od roku 1995 až do současnosti. Člení se do tří bloků: I. Česká státní idea, II. Filozofické základy Evropy, III. Politické komentáře. Publikace by neměla chybět v knihovně žádného odpůrce ani obhájce EU. Rozsah: 230 stran.

Cena na dobírku: 139 Kč.

**objednávky na www.cepin.cz
tel. 222 192 406, e-mail: cep@cepin.cz**